TANKER OM UDVIKLINGEN I GRØNLAND I TIÅRET 1950-1960

Af stiftamtmand *P. H. Lundsteen*

Grønland er et psykologisk spørgsmål.

Det har for mig været overskriften for mit arbejde i de 10 år i Grønland – jeg erkender oprindeligt baseret på en forhåndsfornemmelse, men en fornemmelse, der er blevet til en tro. Jeg er kort sagt ikke blevet klogere i årenes løb.

Det er også med denne overskrift eller baggrund jeg her vil referere tanker og synspunkter, jeg har haft eller har fået i årenes løb – uden at jeg af den grund vil give udtryk for, at alle tankerne er mine originale.

Jeg nærer ikke tvivl om, at mange finder denne overskrift yderst banal i al sin selvfølgelighed; for hele udbygningsarbejdet i Grønland finder sted blandt og for mennesker som en hjælp til selvhjælp til forbedring af disse menneskers kår, en medvirken til omlægning af en befolkningsgruppes fremtid og skæbne på ondt og godt.

Ja, lad det så være en selvfølgelighed; men forholdet er nu engang det, at selvfølgeligheder kan være *så* selvfølgelige, at man meget let kommer til at glemme at tage dem i betragtning. Selvfølgelighederne kan på en så uoverskuelig måde præge helhedsbilledet, at man ikke rigtig formår at erkende dem, ligesom den lille dreng, der ser på elefanten og på grund af dens størrelse næsten ikke kan fatte elefanten for lutter elefant.

Men det er i hvert fald en selvfølgelighed, som vi alle, der har arbejdet med grønlandske forhold – og det gælder både grønlændere og danske, men mest de sidste – gang på gang har været tilbøjelige til at overse. Det har givet anledning til vanskeligheder i årenes løb, og det *kan* give anledning til vanskeligheder fremover. Vi er så tilbøjelige til at tale om, hvad der er rationelt, ofte i en fejlagtig opfattelse af, at reglen om, at den korteste vej mellem to punkter er den rette linie, at denne regel også gælder, når der er tale om mennesker.

Andre vil måske sige, at udbygningsarbejdet i Grønland er et spørgsmål om teknisk-praktiske forhold, om penge og bevillinger, at det alene er problemet at finde

og udnytte erhvervsmuligheder og at sikre rimelige sundhedsmæssige og sociale og kulturelle forhold.

Hertil vil jeg sige, at det ikke er min mening at underkende disse praktiske problemer og vanskeligheder. Tværtimod. Men jeg mener, at måden, det hele gøres på, er en afgørende faktor for, om vi når at bidrage til en harmonisk udvikling for den grønlandske befolkning. Det største misgreb, der kan gøres, er det, at man gør det optimalt logisk og rationelt rigtige på den forkerte måde eller på det forkerte tidspunkt; for i så fald er det så nederdrægtig svært at gøre om. Og det er i hvert fald svært at gøre om med det optimalt rigtige resultat.

Ja, De må undskylde, at jeg her indleder med bemærkninger, som De måske – på grund af selvfølgeligheden – nærmest finder overfilosofiske.

De må iøvrigt undskylde – men De vil forhåbentlig forstå – at jeg under hele min udredning er tilbøjelig til at give noget mere personligt fra mig, end man normalt behøver at finde sig i at høre på. Det er naturligt – i hvert fald for mig – ligesom at gøre op – i hvert fald i henseende til visse spørgsmål – med de forløbne 10 år og med min funktion og funktionstid.

Ikke mindst efter at jeg har forladt Grønland, har jeg spurgt mig selv: Hvad er der nu gjort af rigtige ting og hvad af forkerte, og specielt: Hvor har du selv handlet forkert eller siddet passiv, hvor der skulle handles. Det, der interesserer én bagefter, er jo nærmest det sidste: Hvor har du selv eller alle vi, der har haft med udbygningsarbejdet at gøre, handlet forkert. Det er jo ikke mindst det, man kan lære af fremover.

Jeg vil derfor fortrinsvis komme ind på sådanne forhold, hvor man efter min opfattelse har arbejdet med urigtige forudsætninger eller ikke har været heldig i dispositionerne, eller hvor dispositionerne kan synes forunderlige eller af betvivlet rigtighed og derfor kunne kræve en forklaring.

Jeg beder til, at ingen vil opfatte en sådan kritisk vurdering af udviklingen som personlige angreb på nogen.

Det påbegyndte arbejde i Grønlandsudvalget af 1960 afskærer mig fra at komme ind på flere væsentlige punkter. Iøvrigt er det højst begrænset, hvad jeg i et indlæg som dette kan nå at komme ind på. Derfor hverken kan eller vil jeg prøve på at give en systematisk redegørelse for udviklingen i Grønland, og allerede af den grund vil de områder, jeg berører, nok blive lidt tilfældige.

Jeg vil navnlig ikke mere detailleret gennemgå de positive resultater, der er opnået; for det er der gang på gang gjort på en fortræffelig måde - måske i altfor høj grad. Jeg tror ærlig talt, at man for énsidigt har fremhævet de gode resultater og i for ringe grad har fremhævet manglerne og vanskelighederne, og måske for lidt

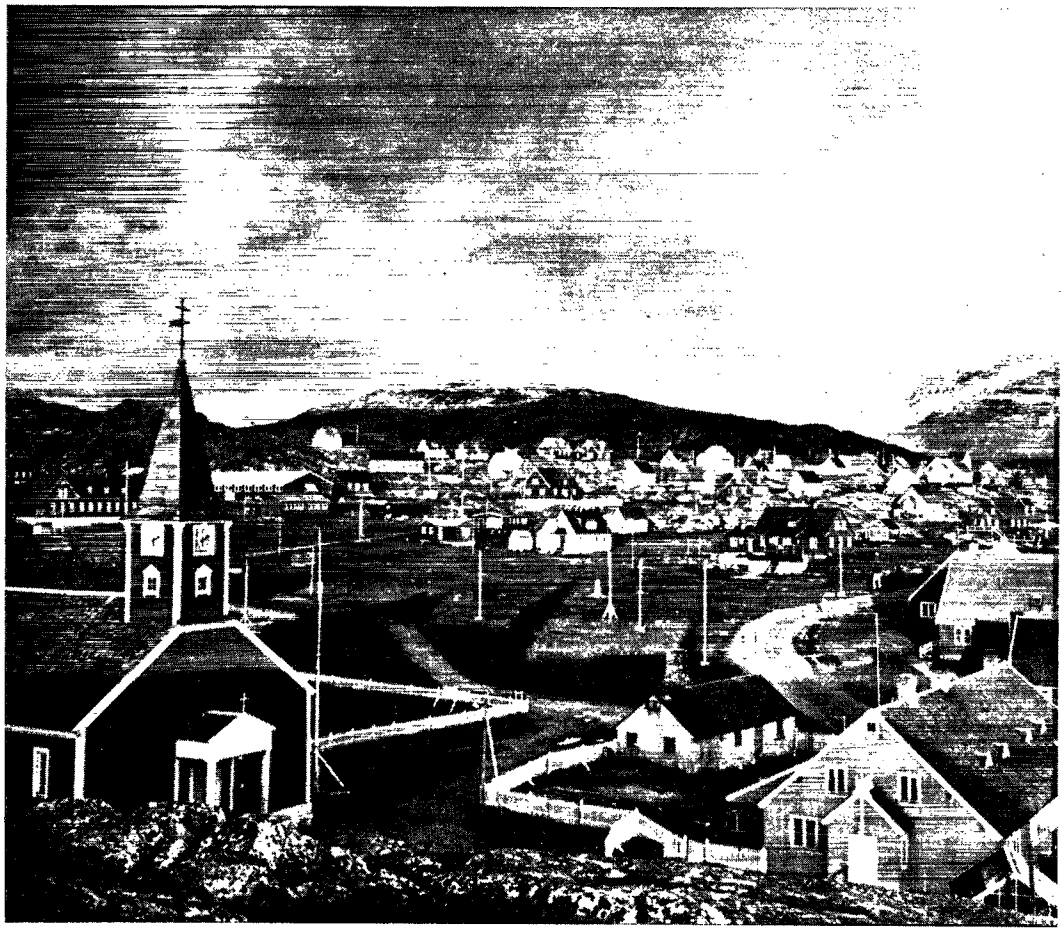

Centraladministrationens center, Godthåb.
Forneden i højre hjørne ses Landshøvdinggården.

Foto: Jette Bang

lagt kortene på bordet, når vi ikke har nået de resultater, vi burde med de forhåndenværende midler. Jeg tror, vi ville have stået os ved at have givet en lidt mere almindelig beskrivelse af foreteelserne – også til offentligheden gennem pressen – *netop* inden for de områder, hvor vi selv måtte erkende, at det kneb for os. Det kunne måske have åbnet øjnene for mange, der på grund af manglende orientering, i pressen eller på anden måde, er fremkommet med en gold og negativ kritik af hæderlige bestræbelser for at gøre det bedst mulige.

Det ejendommelige er, at sådan altfavnende kritik *kan* være fremsat som et positivt ønske om aktivisering af grønlandsarbejdet, men på grund af formen alligevel kan virke til at forbitre arbejdsglæden hos de implicerede grønlandsmyndigheder i videste forstand. Selv de skiftende regeringer og de bevilgende myndigheder udsæt-

tes for en sådan kritik, som må virke urimelig al den stund, de bevillinger, der i årene siden 1950 er ydet, langt overstiger de bevillinger, man måtte regne med efter den store grønlandskommissions betænkning.

Nogen af mine tilhørere vil måske have bemærket visse artikler, hvis hovedspørgsmål er de fremsatte planer om støtte til Kongo, og som i denne forbindelse fremhæver behovet i Grønland. Skønt det nævnes, at der er gjort meget godt i Grønland, er hovedindtrykket i disse artikler – i hvert fald mit – at navnlig indsatsen på boligområdet er så rædselsfuld dårlig, at det er under enhver kritik. Sådanne bemærkninger er forkerte, *dels* fordi de ganske undlader at gå ind på de praktiske og tekniske forhold, der betinger, at kadencen i udviklingen er anderledes og forøvrigt mindre, end man kunne ønske, og at det altså ikke er lutter administrativ tåbelighed eller bevillingsmæssig fedtethed, der er afgørende, *dels* fordi det ikke nævnes, at regeringen med tiltrædelse af folketinget netop har nedsat et nyt udvalg for at fastslå situationen og skabe klarhed over midler og mål i det fortsatte grønlandsarbejde.

– A propos Kongo gad jeg nok vidst, om man ikke gør rettest i at holde disse meget omtalte ydre-humanitære planer helt uden for grønlandsspørgsmålet. Disse planer er udtryk for nordisk initiativ og indsats i en verdenspolitik, hvor selv små landes virke kan være særdeles virkningsfulde og tiltrængt. Hertil kommer, at jeg har ondt ved at forestille mig, at statens indsats i Grønland vil blive mindre af den grund.

Iøvrigt er der vist ikke grund til i detailler at gå ind på, om Grønland i 1950 var – eller for den sags skyld stadig er – et udviklingsland med alle de karakteristiske forhold, der følger deraf.

Alle, der arbejder med grønlandske problemer, vil være enige herom, ganske uanset Grønlands og den grønlandske befolknings statsretlige ligestilling inden for det danske rige.

Imidlertid er man på en vis måde *vanskeligere stillet* i Grønland end i mange andre U-lande, bl. a. på grund af landets goldhed og det kolde og barske klima, men også på grund af de store indenlands afstande og uvejsomheden mellem beboede steder og på grund af disses store antal og spredte placering.

Til gengæld er opgaven mindre end mange andre steder derved, at befolkningen er lille og trods den forventede fordobling af indbyggerantallet i 1980'erne stadig vil være forholdsvis lille.

Endvidere må man slå fast, at Grønland i 1950 – og selvfølgelig i endnu højere grad nu – stod himmelvidt over andre udviklingslande, navnlig i oplysnings- og uddannelsesmæssig henseende, skønt vi ikke mindst på dette område var og endnu er meget langt tilbage.

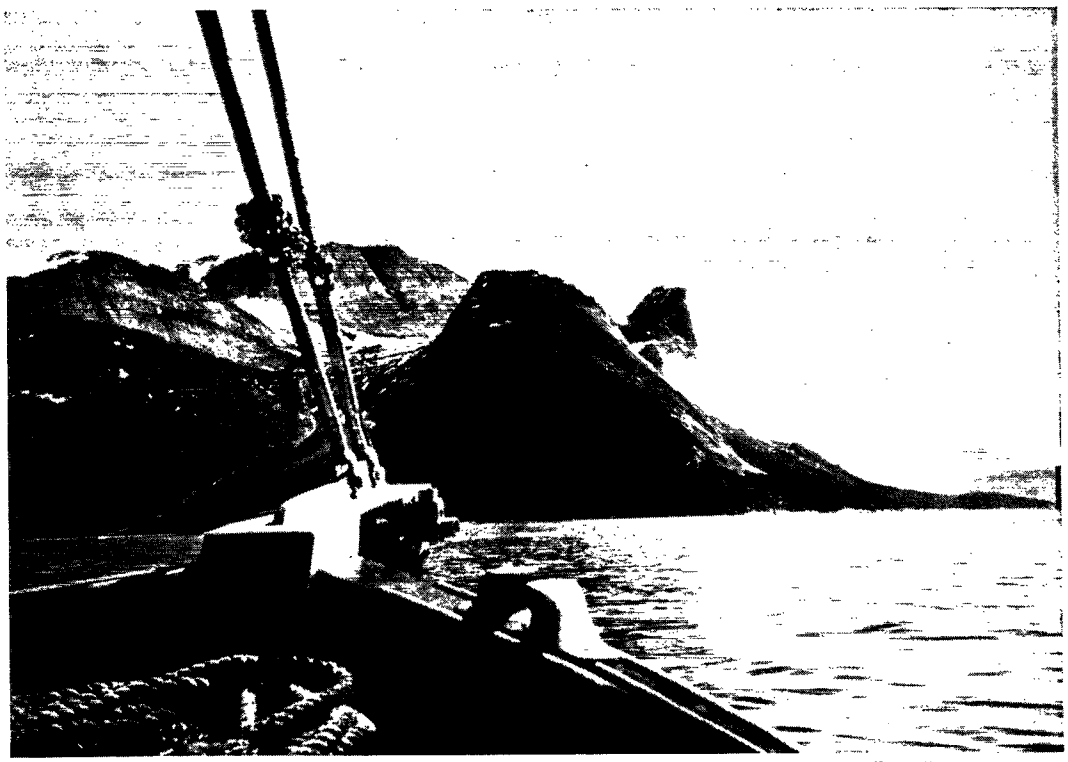

Landshøvdingens togtefartøj „H. J. Rink"
på vej ind i Godthåb fjord.

Foto: Helge Christensen

At udgangspunktet i 1950 lå højere i Grønland end i andre U-lande, skyldes i første række den grønlandske kirkes og skoles indsats helt fra Hans Egedes tid.

Den ånd, der her har gjort sig gældende, også i fremsynte embedsmænds, f. eks. Rinks, arbejde, har endvidere på afgørende måde karakteriseret Grønlands særlige status i 1950 og idag i to andre, meget vigtige henseender.

Den *første* er, at man meget tidligt, ja allerede fra forstanderskabernes indførelse i 1860'erne begyndte at drage *befolkningens repræsentanter* ind i det offentlige liv og har fulgt denne linie siden.

Den *anden* er, at princippet om det *grønlandske menneskeværd* i det væsentlige har været slået fast, allerede længe før man satte ind på en mere moderne praktisk udbygning af landet.

Det ejendommelige ved Grønlands status er, at da Grundloven af 1953 blev bragt til at omfatte Grønland, *var* i det væsentlige *alle* de klassiske menneskerettigheder knæsat, altså tale-, tros-, forenings- og forsamlingsfrihed, anerkendelsen af den private ejendomsret, sikkerheden for den personlige frihed, en udstrakt kommunal del-

tagelse i forvaltningen og – ikke mindst – etableringen af et generelt anlagt domstolsvæsen, uafhængigt af administrationen.

Dette formelle ligestillingsforhold, som ud fra moderne betragtninger er ganske selvfølgeligt, har i så mange henseender været hævdet gennem mange år i Grønland, at de principielle goder derved og Grønlands særstilling i så henseende næppe virkelig har været fattet eller fattes af ret mange i Grønland. Jeg tror, at nogen mere samfundsmæssig oplysning i Grønland om den trange udviklnig, der på dette område har været tale om i de såkaldte moderne, udviklede lande, og dermed nogen større forståelse i befolkningen af de vanskeligheder, man her har været igennem, ville have medført en noget større realitetsbetonet anerkendelse i Grønland af de problemer, som udbygningsarbejdet medfører,

Ustandselig hører man i Grønland spørgsmålet om menneskerettigheder sammenblandet med praktiske spørgsmål af anden karakter. Det står ikke klart, at de vanskeligheder, man arbejder med vedrørende den personlige status, derunder lønmæssige problemer, i *mindre* grad har med spørgsmål om formel ligeret, endsige raceforhold, at gøre *end* med faktisk forskel af placeringsmæssig art, altså i virkeligheden et socialt problem mellem grønlændere og udsendte. Forhåbentlig er dette et overgangsfænomen – men derfor ikke mindre betydningsfuldt og enerverende, og af følelsesmæssige grunde næppe til at løse udfra almindelige rationelle synspunkter.

Jeg vil gerne som min opfattelse slå to ting fast vedrørende opbygningsarbejdet i almindelighed.

Den ene er, at man i *Grønlandskommissionens betænkning* stort set har haft et ganske udmærket arbejdsgrundlag. Når man har lært forholdene og vanskelighederne at kende, må betænkningen uden gran af malice kunne karakteriseres som forbavsende god. Dermed er ikke sagt, at der ikke er ting i betænkningen, som man senere kan kritisere – jeg ser bort fra, at konjunkturerne har udviklet sig anderledes, end man i grønlandskommissionen havde grund til at forestille sig.

Jeg anser det for korrekt, at betænkningen med hensyn til visse spørgsmål har henskudt løsningen til den praktiske udvikling.

Det andet, jeg synes i almindelighed må slås fast, er, at der i løbet af de ti år er opnået *store resultater*. Grønland af 1960/61 kan overhovedet ikke sammenlignes med Grønland af 1950. Udviklingen – og jeg vil hævde til det bedre – er *så* slående og *så* betydelig, at man nærmest må undres i betragtning af, hvor kort tid 10 år egentlig er, når man taler om opbygning og udvikling af et land og en befolkning.

Der er virkelig tale om et spring i udviklingen siden 1950.

Særlig byerne ser renligere og ordentligere ud med bedre huse og sundere og bedre klædt befolkning, og denne har en helt anden personlig rejsning end da.

Grønlandsk lærling hos privat mester i Sukkertoppen. Foto: Jette Bang

En væsentlig forbedring af skole- og oplysningsforholdene er opnået og samtidig en langt mere aktiv deltagelse i de foreliggende spørgsmål om landets udvikling, det være sig gennem kommunalbestyrelser og landsråd eller på anden måde, f. eks. gennem faglige organisationer eller andre sammenslutninger.

Men – som nævnt – er der begået fejl, af hvilke nogle er – om jeg så må sige – objektive fejl, som man vel har været klar over eller haft fornemmelsen af, men ikke

har set udvej for at komme uden om, medens andre er sådanne fejl, som blandt andre jeg – ligesom hr. Flovmand – kan få øjnene op for bagefter .

I denne forbindelse er der grund til at bedømme et par *fundamentale forhold,* som er vigtige for hele befolkningen og for de forskellige myndigheder .

Det ene er gennemførelsen og udbygningen nogenlunde parallelt og samtidig på de forskellige samfundsområder.

Det andet er udbygningsarbejdets omfang.

I *første henseende* må det siges, at Grønlandskommissionen ikke gav grund til tvivl om, at det ville være nødvendigt, at indsatsen søgtes fremmet så vidt muligt parallelt på de forskellige områder, og at man altså ikke skulle tænke på principielt at søge f. eks. erhvervsanlæg og sundhedsvæsen i snævrere forstand udbygget, før man tog fat på andre borgerlige områder.

I praksis har man da også prøvet at følge denne linie – om end ikke altid med lige stort held, i visse henseender måske påvirket af en udefra kommende kritik. Denne har selvfølgelig navnlig vedrørt områder, som forsåvidt er yder-områder, men som jeg netop vil nævne, fordi man *selv her* gjorde rettest i ikke at sakke agter.

Jeg tænker bl. a. på politiet og forresten også retsvæsenet samt på administrationen, særlig kæmnervæsenet.

Med hensyn til behovet for *politi* har kritikken været tilbøjelig til at overse, at den omvæltning, som nyordningen betød i Grønland, uvægerligt måtte medføre betydelige psykologiske kvaler, der i hvert fald ville medføre lovovertrædelser, som både i antal og art ville komme til at gå ud over det, man med føje kunne påregne klaret af kommunalbestyrelsesmedlemmerne, der iøvrigt have nok at tage vare på af andre opgaver.

Jeg kan huske engang, da der i landsrådet var rejst spørgsmål om mere politi, fremhævede jeg – skønt jeg var enig i nødvendigheden heraf – af principielle grunde de forhold, som kunne tale imod, og som jeg var klar over ville blive anført imod. Jeg blev åbenbart misforstået; for et af landsrådsmedlemmerne gjorde indigneret opmærksom på, at, hvis samfundet har visse regler, som kræves respekteret, vil det være skadeligt for befolkningen, hvis man ganske roligt og uden reaktion ser på, at lovbrud alligevel finder sted. Senest i landsrådssamlingen 1960 er dette standpunkt påny blevet slået fast.

Ligesom med hensyn til politiet mener jeg, at indsatsen af *kæmnerpersonale* har været nødvendig, men samtidig at dette i langt højere grad, end der var kræfter til, skulle have haft kraftoverskud til at være hjælpere og vejledere for befolkningen. Det er svært for folk at forstå og følge med i udviklingen. I praksis vil ikke mindst det administrative personale, for ikke at tale om Handelens folk, meget ofte have nærliggende anledning til at give netop *de* forklarende ord og *den* bistand med på

vejen, som simpelthen er nødvendig, altså en praktisk oplysningsvirksomhed, givet på rette tid og sted.

Det er f. eks. meget uheldigt for befolkningen, såvelsom for udbygningen af erhvervet, at det ikke har været muligt i højere grad end sket at tage sig af restancer på bolig- og erhvervsstøttelån m. v. En større indsats på dette område ville uden tvivl have hjulpet folk til en større forståelse af det moderne samfunds penge- og forpligtelsessystem – og samtidig til større almindelig forståelse af debitorernes vanskeligheder.

Som sagt har jeg taget netop disse forhold frem, fordi jeg finder det forkert *selv* på disse specielle yderområder at lade det slæbe på.

Alvorligere er det imidlertid, når man mere i almindelighed lægger op til en skæv udbygning.

Som et slående eksempel på en sådan bristende parallelitet i udbygningen, mener jeg, man kan nævne den store 57 mill. kroners industriplan, hvis fremsættelse var udtryk for et behov, som måtte dækkes, men uden at man samtidig i tilstrækkelig grad havde erkendt eller slået fast, at en sådan indsats ikke kunne stå alene, men måtte nødvendiggøre indsats på mange andre områder.

Sandsynligvis hænger denne, for så vidt, skæve investeringsplan sammen med *det andet nævnte fundamentale forhold,* nemlig nødvendigheden af, at man prøver at gøre sig størrelsesordenen af hele opbygningsarbejdet klar.

Det er min opfattelse, at vi ikke har set tilstrækkelig realitetsbetonet på omfanget af opbygningsarbejdet, og at dette er langt større og mere omfattende, end man umiddelbart er tilbøjelig til at tro, og end vi faktisk har erkendt.

Man kan vist uden at krænke Grønlandskommissionen hævde, at allerede kommissionen har undervurderet opgavens størrelse.

Som eksempel kan nævnes skolevæsenet, hvor man allerede i flere henseender er nået videre end forudsat i betænknnigen, og hvor man dog – selv bortset fra befolkningsforøgelsen – kan se, at der er langt igen.

Noget lignende kan man vist også roligt sige gælder f. eks. sundhedsvæsenet, i hvert fald med hensyn til indsatsen af medicinalpersonalet, for ikke at tale om erhvervsudbygningen. I sidstnævnte henseende har Grønlandskommissionen imidlertid med føje undladt at give mere detaillerede planer, dels fordi der forudsattes dyberegående undersøgelser efterhånden, dels fordi man regnede med muligheden af, at der fra privat side ville blive tale om en indsats til hel eller delvis erstatning af statens. Endelig må det bemærkes, at kommissionen stort set har indskrænket sig til en vurdering af forholdene indenfor en 15-års periode.

Det er mit indtryk, at det har været til skade for udbygningsarbejdet, at vi ikke i højere grad, end tilfældet har været, har gjort os størrelsesordenen af den samlede

opgave klar, eller i hvert fald har gjort klart, at der ikke var det rette forhold mellem indsats og behov. For dem, der arbejdede i marken, ja, vel iøvrigt for alle i grønlandsarbejdet, har den store usikkerhed med hensyn til, hvad fremtiden ville opbyde, været umådelig belastende, og for befolkningen har det virket forvirrende. Under alle omstændigheder har det gjort problemstillingen i det daglige arbejde og på længere sigt svær og tidsrøvende.

Hertil vil man selvfølgelig sige, at man måtte finde sig i at klare sig med de bevillinger, der nu engang kunne opnås; det er de normale vilkår. Det er selvfølgelig rigtigt; men i betragtning af, at udbygningen i Grønland nu ikke er noget helt almindeligt foretagende, og at årene gik, uden at den forudsatte indsats for den opvoksende befolkning kunne forventes virkeliggjort, kunne denne usikkerhed med føje betyde, at man måtte indstille sig på en radikal omlægning af arbejdsplanerne, derunder også i endnu højere grad, end allerede sket, måtte lægge an på at nedstemme befolkningens forventninger. Thi også i denne henseende måtte man holde sig for øje den spænding, som befolkningen lever i, og de meget uheldige menneskelige konsekvenser, som ikke mindst en stadig udsætten og usikkerhed for fremtiden vil have.

Nogen forklaring og forsåvidt undskyldning for denne usikkerhed må det retfærdigvis siges, at vi blandt andet har haft på grund af den uklarhed, man vitterlig har været i med hensyn til spørgsmålet om, hvor de store erhvervscentrer skulle anlægges, eller måske snarere, hvilken art og størrelsesorden af disse, der var den rette.

Men usikkerhed har der altså været hos alle, og det er ikke mindst grunden til, at vi kan se med tilfredshed på nedsættelsen af Grønlandsudvalget af 1960, hvilket jeg i slutningen af mit foredrag vil vende tilbage til.

Foreløbig vil jeg gå ind på nogle andre spørgsmål.

Allerede Grønlandskommissionen gik ud fra – jeg havde nær sagt selvfølgelig – at afklaring af erhvervsforholdene måtte være afgørende for hele omlægningen af det grønlandske samfund, derunder også forudsætning for, men samtidig betinget af *koncentrering af befolkningen*. Kommissionen fremhævede, at denne koncentrations gennemførelse måtte bero på, at folk selv følte sig tillokket af de vilkår, der kunne tilbydes på de efterhånden mere udbyggede steder. Dette synspunkt syntes en ret lang overgang ikke rigtig respekteret i alle kredse, grundet det store praktiske behov for, og dermed stor utålmodighed efter, nedlæggelse af småpladserne – uanset at der ikke var etableret fornødne udbyggede steder, der kunne virke tillokkende. Nu kan det vist siges, at kommissionens synspunkt deles i alle kredse. Den mellemliggende periode har imidlertid ikke været helt rar. Navnlig har det temmelig kategoriske forbud mod ydelse af boligstøttelån på små forkætrede pladser ofte virket urimelig hårdt. Når man kunne indse, at der ville gå mange år, før der var sikret udbyggede og tillokkende modtagesteder, burde man i højere grad have kunnet tillade

Fra et kommunalbestyrelsesmøde i Julianehåb. Foto: Jette Bang

sig ind imellem at tage eventuelle økonomiske tab ved byggeri på sådanne småsteder. Det synes, som om man har overset det faktum, at den ventetid, der for et samfund kun er en kort overgang, kan betyde hele barndommen og ungdommen for mennesker i rædselsfulde boliger.

Dette problem har stadig aktuel betydning i fangerdistrikterne nordpå.

I Upernavik og Umanaq distrikter bor befolkningen som bekendt endnu, og der er i øjeblikket ikke noget, der tyder på, at folk i større tal vil flytte derfra. Dette er en menneskelig kendsgerning, som man ikke kommer udenom.

Uden her at komme nærmere ind på et indlæg af chefingeniør Rosendahl i et af de sidste numre af tidsskriftet „Grønland" vil jeg tilføje, at jeg tror, man vil gøre rigtigt i at bevilge og etablere mulighed for, at unge fra de to distrikter – og iøvrigt også fra Qutdligssat – i højere grad, end tilfældet er nu, bringes i forbindelse med arbejde sydpå. Jeg mener endvidere, at man skal søge at skaffe de pågældende et kortere oplysnings-, oplærings- og optræningskursus i forvejen. Jeg kan ikke komme væk fra den tanke, at noget sådant måtte kunne lade sig gøre i vintertiden, evt. i Narssarssuaq. Her er pånу tale om et psykologisk og iøvrigt også et praktisk spørgsmål. Jeg ved, at folk i de pågældende distrikter nordpå ikke alle ser med særlig stor glæde på, at de unge på forhånd skal være henvist til netop at være f. eks. arbejdere i Grønlands tekniske organisation eller ved lossearbejde. Det ville være ønskeligt, om man gennem en sådan forskoling kunne sikre de pågældende en vis fundamental oplysning – *også* i dansk og *også* af praktisk art – så at deres arbejdskraft kunne blive mere værdifuld, ligesom man ville have mere mulighed for at hjælpe dem frem til arbejde, de har anlæg for og lyst til.

At der i sommertiden af Grønlands Handel benyttes arbejdskraft – dog formentlig fortrinsvis kvindelig – i Christianshåb og vist også havne- og lossearbejdere fra Upernavik, og at der i et vist omfang bruges arbejdskraft i Qutdligssat fra Umanaq distrikt samt nu også – og med stor succes – arbejdskraft nordfra i Færingehavn skulle næppe udelukke en sådan fremgangsmåde eller lignende foranstaltninger med henblik på tilvænning og opøvning af unge mennesker nordfra. For hvert år, der går, bliver behovet større.

Iøvrigt vil jeg give udtryk for håbet om, at der kan sikres rimelige livsbetingelser i fangerdistrikterne, og altså specielt, at fangererhvervet kan sikres fremover. Dette er et udtalt ønske ikke alene hos fangerbefolkningen, men i størstedelen af Grønland, både fordi det er det traditionelle erhverv og man tror på dets livskraft, og fordi man nødigt ser yderligere store kyststrækninger helt blotlagt. Jeg nærer til gengæld ikke tvivl om, at man fra alle sider principielt vil anerkende det rigtige i en udtynding af fangerbefolkningen, allermindst svarende til befolkningsforøgelsen, ved delvis flytning sydover.

Ikke mindst i forbindelse med spørgsmålet om fraflytning fra de mindre egnede til de mere egnede bosteder har muligheden for særtildeling af *boligstøtte* været særdeles praktisk.

Allerede ved bevillingen af landskasselån i 1951 blev der givet tilflyttere fortrinsret til lån. Den samme praksis blev fulgt, da statsboligstøtteordningen trådte i kraft. Dette gav i visse tilfælde anledning til nogen bitterhed hos folk på tilflytterstederne, der selv ikke mente, de boede for godt. Ikke desto mindre har man fortsat denne praksis, bl. a. i Jakobshavn, Holsteinsborg og Frederikshåb, i håb om at tiltrække

Losning med moderne gaffeltrucks i Julianehåb. Foto: Jette Bang

i hvert fald folk fra de omliggende mindre hensigtsmæssige bosteder til de nye erhvervsanlæg.

Det har endvidere været kritiseret, at *nye* boliger blev stillet til rådighed for familier nordfra, hvis boligvaner var af en anden art end tilflytterstedets beboeres, og som måske derfor ikke kunne finde sig til rette i sådanne paladser, som „Henrikhuse" med ét værelse og køkken påstodes at være, eller evt. de større „Hanshuse" for store familier.

Hertil kan blandt andet siges, at man fuldt ud var klar over disse særlige problemer, og at man også fra boligstøtteudvalgets side havde givet anvisning på muligheden for ombytning, men at man på den anden side nok kunne forestille sig bl. a.

det ubehagelige for de pågældende kommunalbestyrelser i modtagerkommunerne ved umiddelbart at anvise de langvejs fra kommende fremmede mere eller mindre dårlige udskiftningsboliger. Dette synspunkt fandt på et givet tidspunkt meget stærk støtte i landsrådet.

Et par andre forhold vil jeg nævne, som vi har måttet høre for i boligstøtteudvalget. Det er jo muligt, vi har handlet forkert her, og i hvert fald må det erkendes, at resultatet umiddelbart kan se tosset ud.

På grund af de meget dårlige boligforhold i begyndelsen af 1950'erne, fandt man det rigtigt hurtigst muligt at få stillet nye boliger til rådighed for familier med børn i de dårligste huse, stort set efter kommunalbestyrelsernes udvælgelse. Man søgte på denne måde i de første år at få skrællet den værste dårligdom væk uden hensyntagen til, at der således blev bygget samtidig på de fleste steder i Grønland, altså et efter økonomiske og tekniske synspunkter særdeles uhensigtsmæssigt byggeri.

Af flere grunde, bl. a. for ikke at vanskeliggøre overgangen til nye boligvaner og nye hidtil næsten ukendte boligudgifter, tillod man endvidere boligstøttemodtagerne, der den gang i vidt omfang var selvbyggere, at bygge på sådanne steder, som de traditionsmæssigt – og af flere årsager meget fornuftigt – var indstillet på, nemlig på klippeknolde og helst med fangerudsigt til havet. Dette – i forbindelse med spørgsmålet om at finde byggeegnede grunde – medførte imidlertid, at byggeriet blev ret spredt på de forskellige pladser og navnlig ikke systematisk fandt sted ved vej eller sti. Efter almindelige betragtninger synes heller ikke dette praktisk.

Iøvrigt opfordrede jeg under mine rejser til, at man i byerne så vidt muligt undlod at bygge på sammenhængende gedigne grundstykker, som kunne være egnet til samlet, koncentreret byggeri. Hensynet hertil – altså svarende til en såkaldt „negativ byplan" – gjorde det rigtigt at bygge bogstaveligt talt „af vejen". Dette var så meget mere nærliggende for mig, som det var min opfattelse, at mange af de boligtyper, vi arbejdede med, var meget nær ved at være født forældede bl. a. på grund af manglende installationer, plads til person- og tøjvask osv. Men alligevel syntes det nødvendigt at bygge således, fordi det i bedste fald var yderst begrænset, hvormeget store dele af befolkningen havde råd til at betale i boligydelse.

Det er i mine øjne meget spændende, om det vil være muligt at opføre moderne etagehuse eller andet koncentreret byggeri til en udlejepris, der svarer til befolkningens ydeevne.

Man har næppe heller fundet frem til typer af eenfamiliehuse, der planmæssigt, byggeteknisk og prismæssigt svarer til det, man kunne ønske – hvis man da ikke på dette område er kommet væsenligt videre, end da jeg forlod Grønland.

Jeg ville tro – og her er også teknikere enige med mig – at det kunne betale sig at anstille mere rationelle undersøgelser med henblik på konstruktioner og planløsnin-

ger af eenfamilieshuse, end man, formentlig af personalemæssige grunde hidtil har kunnet gøre. Skønt jeg ikke er tekniker og derfor ikke kan lægge æg, tillader jeg mig altså at tro, at man skulle kunne finde frem til byggeformer og konstruktioner, der bl. a. ville være billigere, evt. derved, at husene kunne bygges med indsats af mindre – og navnlig måske mindre kvalificeret arbejdskraft. Dette sidste ville i sig selv være hensigtsmæssigt, forsåvidt som man derved kunne spare på udsendt eller grønlandsk faguddannet arbejdskraft, hvilket bør tilstræbes.

På et bestemt område, tror jeg, man i dag er lettere stillet, end man var, da boligstøttebyggeriet begyndte.

Jeg kunne således tænke mig, at man nu er kommet så langt i udviklingen, i hvert fald i byerne, at folk mere uafhængigt af de oprindelige boligvaner vil kunne finde sig til rette i boliger, der er anlagt efter rationelle planmæssige og konstruktive synspunkter.

Jeg tror også, at der i dag er mindre afstand mellem de flestes økonomiske evne til at klare de nødvendige og formentlig stigende boligudgifter, end der tidligere var, omend dette spørgsmål formentlig stadig er uafklaret, specielt når man tager opvarmningsudgifterne med i betragtning. Derimod er der næppe tvivl om, at befolkningen endnu ikke helt forestiller sig, hvor stor en del af indtægten der må forudsættes afsat til boligudgifter.

Når man taler om befolkningens evne til at bære de nødvendige daglige udgifter, og specielt boligudgifterne, tror jeg, man skal være varsom med at drage for optimistiske slutninger af de netop offentliggjorte oplysninger om de grønlandske husstandes indkomster og forbrug i perioden 56–57; thi helt bortset fra, om den anvendte undersøgelsesmetode giver anvendelige tal, er det, ikke mindst med henblik på boligudgifter, noget misvisende, hvis man tager netop husstandenes indtægt i betragtning; forholdet er jo netop det, at der normalt bor mange i en grønlandsk husstand, og forholdsvis mange har indtægter, større eller mindre, der bidrager til dækning af de fælles udgifter. Men den – måske – nogenlunde gode husstandsindtægt skyldes måske altså netop den overbefolkning af boligerne, som det må være en meget væsentlig opgave at bekæmpe.

Iøvrigt er det efter min opfattelse ulyksaligt, at indtægtsforhøjelserne, jfr. navnlig pristalsordningen, der beror på gennemsnitsberegninger af det stedfundne forbrug, hele tiden kommer bagefter familiernes antagelse af nye hensigtsmæssige, men kostbare samfundsgoder, det være sig i boligmæssig eller andre henseender.

Med hensyn særlig til fiskerierhvervet vil jeg bemærke, at jeg tror, man i almindelighed har overset den manglende mulighed for privat opsparing med henblik på investering ved siden af driftsudgifterne samt andre nye udgifter, derunder forholdsvis store boligudgifter. Jeg ser herved bort fra, at fiskernes indtægter gennemsnit-

ligt ikke er særlig store og er præget af den alt for optimistiske tro på, at fiskerne og erhververne i det hele taget allerede nu har praktisk mulighed for at klare forrentning og afskrivning af de store erhvervsanlæg – men dette er en anden historie, som nok vil blive drøftet i Grønlandsudvalget.

I forbindelse med bemærkningerne om *familieøkonomien,* derunder de medgående boligudgifter, vil jeg endelig sige, at der i Grønland ligesom i andre udviklingslande ofte finder et temmelig uhensigtsmæssigt forbrug af penge sted; men dette må man i en overgangstid tage som en kendsgerning og tildels som en erstatning for sådanne samfundsgoder, som man gerne så optaget, men som endnu ikke er slået an.

Jeg vil gerne herved fremhæve det rigtige i det af Kgh. fulgte synspunkt, at et rigeligt, mangeartet og tillokkende udbud af varer i butikkerne er af meget stor betydning i et land, der går over fra naturaløkonomi til pengeøkonomi – et i sig selv overvældende spørgsmål, der samtidig må følges op af oplysningsvirksomhed.

Jeg er nu ved at være inde på mit personlige hjerte- og smertensbarn: oplysnings- og uddannelsesarbejdet i videste forstand.

Forinden vil jeg dog sige, at skønt jeg hele tiden har anset det for at være det naturlige mål for det grønlandske fiskeri at foretage ekspansion udenfor fjorde og kyster, men med industribasis i land, har jeg været lidt bange for, at sådanne planer skulle blive bragt til udførelse for tidligt. Jeg har været bange for, at den grønlandske fisker og hans medarbejdere til søs og til lands havde for dårlig udrustning og iøvrigt for få forudsætninger for at gøre tilstrækkelig fyldest, og at forståelsen af de fordringer, der logisk måtte følge af en sådan omlægning af fiskerierhvervet, ikke i tilstrækkelig grad ville være opfyldt.

Jeg synes, det er rigtigt, at denne omlægning nu er på vej for alvor; men jeg må tilføje, at, hvis det ikke har hastet før med en yderligere indsats på oplysnings- og uddannelsesområdet, så haster det nu. Men vel at mærke en indsats, der ikke blot angår det direkte erhverv, men alle arter af arbejdsindsats i Grønland, fordi det til syvende og sidst ikke er muligt at skære samfundsfunktionerne ud fra hinanden.

Jeg tænker altså ikke *alene* på nødvendigheden af en udbygning af fiskernes kendskab til motorpasning m. v., sømandskundskab, navigation, til flere fiskerimetoder eller blot til det at forstå og kunne klare den forretning, det er at drive et større fiskerifartøj.

Med hensyn til *uddannelses- og oplysningsarbejdet* vil det være naturligt at sondre mellem *på den ene side* skole- og ungdomsuddannelsen samt uddannelsen af de allerede i arbejde værende personer og *på den anden side* den almindelige oplysnings-

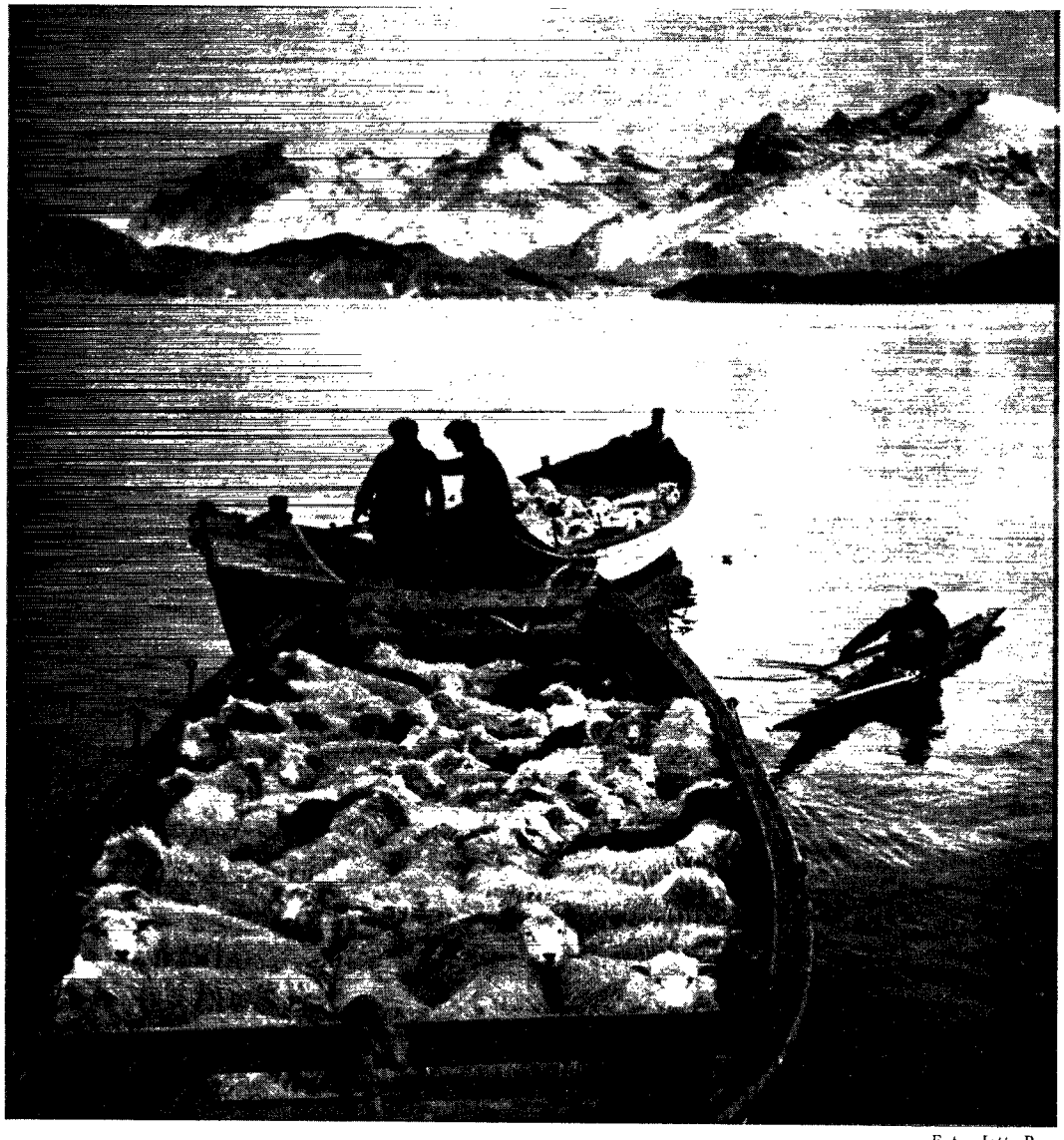

Fårene fragtes hjem fra sommerens græsningsarealer.
Billedet er fra Julianehåb syddistrikt.

Foto: Jette Bang

indsats og kulturarbejdet i videre forstand, altså de foranstaltninger, der – for at bruge Grønlandskommissionens udtryk – går ud på at hæve befolkningens horisont.

For *skolens* vedkommende har man næppe kunnet kritisere de til enhver tid foreliggende planer. Derimod må man have lov til at sige, at vi faktisk ikke er nået vidt nok, specielt ikke, når man tager den allerede i ikke så få år konstaterede befolk-

ningsforøgelse i betragtning. For få børn har fået en børneskolelærdom, som man vil anse for minimum i et på moderne vis fungerende erhvervssamfund. Og det er endnu alt, alt for få, der har den realeksamen, som er den nødvendige forudsætning for en videregående eksamensuddannelse og en praktisk forudsætning for at kunne gå ind i og klare sig i en uendelig række af praktiske fag og stillinger.

Vi er alle klar over de utrolig store vanskeligheder, der ligger i sprogforholdene. Jeg tror dog ikke, man kommer udenom dem ved at se bort fra det grønlandske sprog i undervisningen. Det ville muligvis være rationelt; men det ville næppe være befolkningsmæssigt rigtigt. Det må imidlertid med hensyn til dette spørgsmål erkendes, at vi endnu ikke har fundet den endelige ordning .

Jeg forstår, at der nu er alvorlige bestræbelser i gang for at udbygge skolevæsenet, og det er godt.

Men skolevæsenets betydning er på længere sigt. Det vil desværre ikke kunne gavne den eller de generationer, der idag allerede *er* i arbejde i Grønland, altså forsåvidt de voksne. Eventuel efteruddannelse for denne generation vil ikke alene være meget vanskelig at give, men de pågældende vil stort set og trods store anstrengelser alligevel have svært ved at tilfredsstille de fordringer, der i mange relationer og stillinger er nødvendige under opbygningsarbejdet og fremover.

Dette betyder ikke, at man for at komme de voksne til hjælp kan tillade sig at slække på indsatsen inden for skolearbejdet. Tværtimod må man – som det forhåbentlig nu sker – søge i videst muligt omfang at komme i gang hurtigst muligt, for at så få som muligt skal nå at komme ud i livet uden de fornødne fundamentale skolekundskaber.

Men i jo højere grad, man anerkender skolens generationsbegrænsede funktion, desto mere må man tage de voksnes – eller som det bittert kaldes: *den glemte generations* – problemer op til særskilt undersøgelse eller behandling.

Jeg kan ikke se, at man specielt kan bebrejde f. ex. Gto noget på dette område. Dels har Gto – som anført – i et vist omfang søgt at indarbejde grønlændere i det praktiske arbejde, dels må Gto vel, når man taler om inddragelse af grønlændere i arbejdet, være temmelig vanskeligt stillet, bl. a. fordi Gto ikke bevillingsmæssigt eller personalemæssigt har været udstyret med en sådan margin, at man i særlig stor udstrækning har kunnet tillade sig svinkeærinder.

Også i Handelen og i andre institutioner har man vitterligt gjort sig bestræbelser i samme retning inden for de forskellige arbejdsarter og grader.

Ikke desto mindre kan man ikke uden videre bortforklare den bestemte følelse i store dele af den grønlandske befolkning i dag, at grønlænderne ikke i tilstrækkelig grad er med i det, der foregår. Lad os dog holde os *det* ganske klart, at hele den moderne indsats på masser af områder har medført, at højere uddannede udsendte

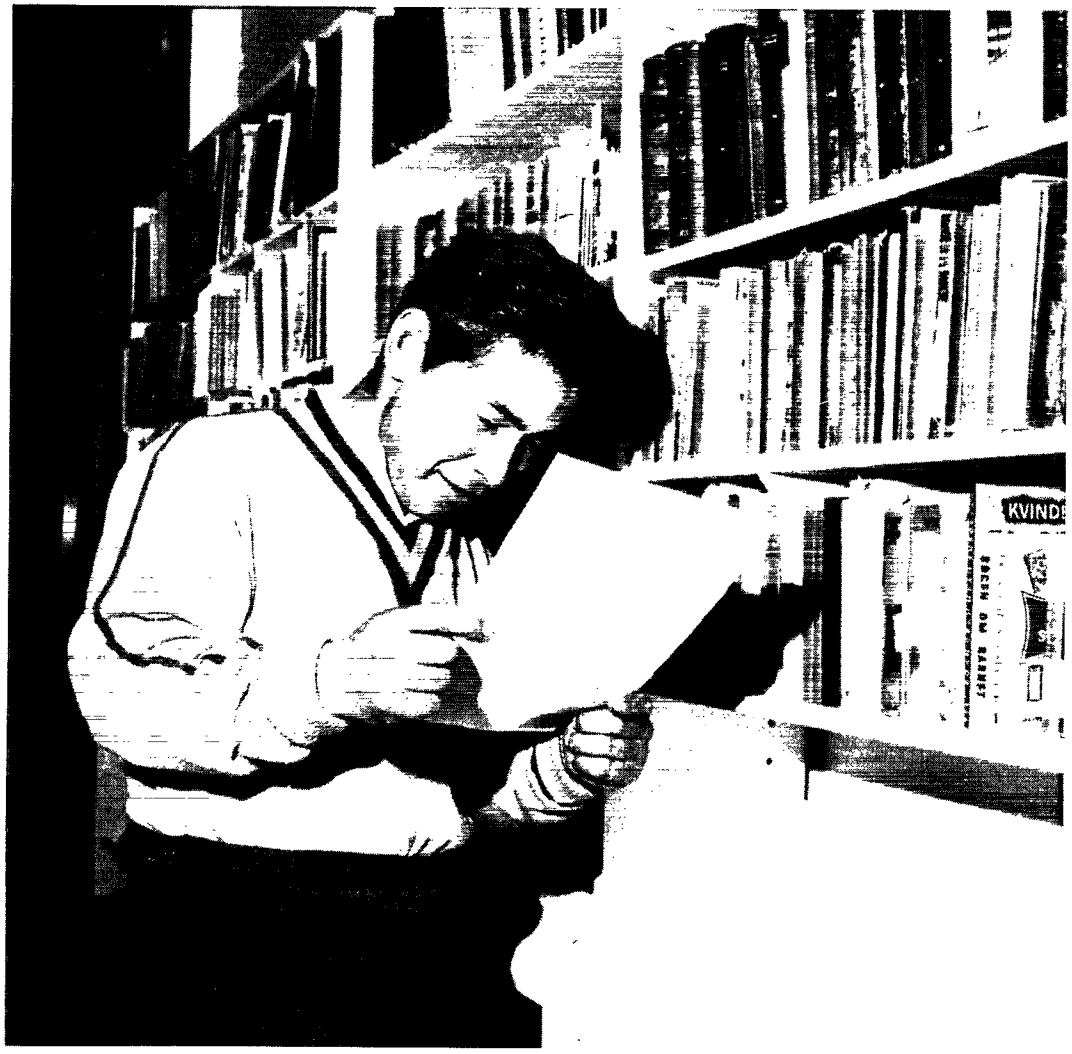

Fra centralbiblioteket i Godthåb,
der besøges ivrigt af læselysten ungdom.

Foto: Jette Bang

– efter rationelle og forsåvidt uangribelige synspunkter – er blevet sat ind til bestridelse af sådanne poster, som tidligere har været besat med grønlændere, men som havde skiftet karakter på grund af omlægning og udvidelse af arbejdet. Vi ved også, at der udsendes store antal af ufaglærte arbejdere fra Danmark, uden at der har været foretaget tilbundsgående undersøgelser med henblik på, hvor og hvorledes – evt. med hvilken grad af specialuddannelse – grønlændere kan eller bør gå ind i opbygningsarbejdet og dermed i højere og højere grad indstilles på at overtage udsendtes funktioner. Jeg kan ikke se andet, end at vi tidligere burde have taget dette

spørgsmål op, om ikke af anden grund, så for at være rustet til handling, efterhånden som befolkningen forøges i Grønland.

At man ikke tidligere er gået mere rationelt tilværks, kan som sagt ikke specielt tilskrives Gto eller Handelen, men egentlig snarere administrationen og kulturrådet, som vel i første række måtte have til opgave at give stødet til sådan planlæggende virksomhed, hvor oplysning og uddannelse går ind som et væsentligt led. Det kunne næppe være nok, at vi havde en fornemmelse af problemet; vi burde i hvert fald have gjort os selv og andre mere klart, at vi ikke selv rådede over arbejdskraft eller midler til at finde udvej.

Jeg vil mene, at en virkelig undersøgelse af disse forhold vil give resultater i retning af større grønlandsk indsats i opbygningsarbejdet, *uden* at der derved behøver at blive skævhed i befolkningsgrupperingen på det fremtidige mere stabile arbejdsmarked – hvilket iøvrigt ligger langt ude i fremtiden. En sådan undersøgelse for åbent tæppe vil *også* skabe oplysning og forståelse i befolkningen af problemet og af det, der *ikke* kan nås – og det er tiltrængt.

Jeg bemærker, at det her omtalte problem kun i et vist omfang svarer til *det store uddannelses- og lærlingespørgsmål.*

Med hensyn til dette kan jeg kun sige, at det forekommer mig at være et af de tristeste kapitler i Grønlands historie fra 1950.

I landsrådsberetningen 1955 kan man læse følgende:

„Under hensyn til det fremsatte ønske om en lærlingelovgivning og i erkendelse af den betydning, ungdommens uddannelse har for Grønlands erhvervsliv, har statsministeriet besluttet at nedsætte et alsidigt sammensat udvalg med den opgave at fremkomme med forslag til retningslinier og regler for den faglige uddannelse – såvel teoretisk som praktisk – af unge grønlændere med henblik på at tilvejebringe det bedst mulige grundlag for den grønlandske ungdoms deltagelse i Grønlands erhvervsliv.

Forinden nedsættelsen af udvalget skal der dog tilvejebringes en række oplysninger og andet materiale til brug ved udvalgets arbejde, ligesom man vil søge at foretage en markedsanalyse."

Dette lød jo godt; men af en eller anden grund gik denne plan i sin mor igen.

I landsrådsreferatet 1958 kan man læse følgende af kulturrådets beretning:

„Såvel kulturrådet som skoledirektionen er overfor ministeriet gået ind for dannelsen af et særligt lærlingeudvalg, og i konsekvens heraf har ministeriet sent på efteråret 1957 nedsat et sådant udvalg, af hvilket skoledirektøren er medlem.

Der vil formentlig endnu gå nogen tid, før man kan danne sig et billede af udvalgets arbejde og dets resultater."

Det sidste var jo så sandt, som det var sagt. Nu tror jeg ikke, det går an længere på denne måde. Ikke mindst på grund af den voldsomme befolkningstilvækst turde det være absolut påkrævet, at man søger uddannelsesbehovet og måden, det kan dækkes på, klarlagt.

Varetagelsen af de *oplysnings- og kulturmæssige opgaver* har som nævnt formelt påhvilet kulturrådet med tilknytning til radiofonien og i samarbejde med lokale kulturudvalg og foreninger samt med fortræffelig bistand fra pressen. Jeg har ikke lagt skjul på, at denne samlede indsats, der vitterlig ikke har været af ringe omfang, alligevel i mange henseender ikke har slået til.

Jeg vil gerne citere, hvad kulturrådet selv i slutningen af beretningen for 1958/59 udtaler generelt om sin virksomhed. Der står blandt andet:

„Det specielle kulturarbejde i Grønland omfatter et særdeles uhåndgribeligt og mangeartet område. Kulturarbejdet, som det er belyst foran, indgår mere eller mindre som et led i andre funktioner og arbejdsområder, i visse tilfælde som et supplement til disse. I kulturrådet er man i tidens løb blevet styrket i overbevisningen af, hvor vigtigt det er, at der arbejdes inden for det kulturelle område parallelt med den indsats, der sker i det rutinemæssige oplysningsarbejde inden for skolevæsenet o. s. v., og i harmoni med den indsats, der sker ikke mindst inden for erhvervet, men også inden for boligbyggeriet o. s. v. Kulturrådet finder, at man aldrig må glemme, hvor vigtigt det er, at det ved en sådan særlig indsats søges sikret, at befolkningen ikke mister balancen i sin konsekvente og stadige stræben efter forbedring på de materielle områder. Til syvende og sidst vedrører alle de bestræbelser, der foregår i opbygningsarbejdet i Grønland, den enkelte borger i landet, altså mennesket, for hvem udviklingen i Grønland i forvejen kan være vanskelig nok at leve op til, hvis man ikke får impulser i sit daglige liv til at få forståelsen af det, der sker, og til at finde sin egen personlige balance i tilværelsen."

Der er ikke tid til at fremkomme med mange forklaringer og undskyldninger for, at kulturrådet ikke i tilstrækkeligt omfang har kunnet opfylde disse opgaver. Det må kunne slås fast, at den samlede oplysningstjeneste ikke har slået til.

Den største virkelige fejl, der er begået, er måske som nævnt den, der også er begået på andre områder, at man ikke har råbt højt nok om sin utilstrækkelighed med hensyn til ydelse af en videregående oplysning på alle de mange områder fra almindeligt samfundskendskab og politik, penges, varers og arbejdskrafts værdi og pris og til spørgsmålet om et lands erhvervsmuligheder og konkurrenceevne.

Mange af disse forhold er af en sådan art, at befolkningen hernede i modsætning til befolkningen i Grønland har været nogenlunde fortrolige med dem, både gennem bedre skoleundervisning og blot derved, at spørgsmålene i større eller mindre

omfang er blevet kendte, alene derved, at man ikke har kunnet undgå at få kontakt med dem i det daglige liv, og uden at man egentlig har tænkt på bevidst at lære dem. Ikke mindst Grønlands radio har en stor opgave i denne forbindelse.

Mere fundamental oplysning i Grønland om alle sådanne forhold, tror jeg ville have lettet, bl. a. hele den løndiskussion, som nu finder sted. Men *lønspørgsmålet* har Grønlandsudvalget til opgave at behandle, og jeg kan derfor ikke gå dybere ind derpå.

Dog vil jeg sige, at det var ulyksaligt, at de praktiske politiske forhold bevirkede, at lønningskommissionens forslag om principielle punkter vedrørende tjenestemandslønninger m. v. kom dumpende færdigsyet og uden mulighed for forudgående forklaring og drøftelse i Grønland.

Dette var muligvis uundgåeligt, men i hvert fald faktisk et psykologisk pletskud – ved siden af. Jeg kan ikke se rettere, end at vi nu er vanskeligere stillet i bestræbelsen for at finde frem til hensigtsmæssige, forståede og respekterede lønprincipper.

Havde jeg vidst, hvordan sagen ville udvikle sig, ville jeg på et langt tidligere tidspunkt og uden hensyn til muligheden for en eventuel lønningskommissions nedsættelse, have prøvet at sikre dyberegående orientering i Grønland om lønningsproblemerne i almindelighed og om forbindelsen mellem disse og behovet for placering af arbejdskraft udefra i det grønlandske udbygningsarbejde. Jeg fortryder bittert, at jeg ikke gjorde det.

Hvad der end sker i lønningssagen, må man bede til, at det psykologisk meget forståelige ønske om ligestilling i lønningsmæssig henseende uden gnidninger kan give plads for en ordning, hvorefter man ikke kommer til at hindre tilstrækkelig og tilstrækkelig god arbejdskraft hernede fra i at deltage i arbejdet i Grønland; for det ville være en ulykke for Grønland.

Grønlandskommissionens målsætning var som nævnt bl. a., at det *grønlandske samfunds økonomiske liv* skulle komme til at hvile i sig selv. Der er ikke tvivl om, at store kredse i Grønland inderst inde føler, at Grønlands isolerede placering og andre forhold gør denne målsætning rigtig; mange giver offentligt udtryk derfor.

Hvordan man end føler eller ønsker i så henseende, turde det være vigtigt, at det står folk klart, hvad det reelle indhold af et sådant ønske egentlig er.

Men der er også dem, der stirrer sig blinde på muligheden for en hastig lønningsmæssig placering på linie med befolkningen hernede. Man hefter sig ved, at der ligesålidt er grund til at se på Grønlands produktionsmæssige stilling som på vilkårene i andre økonomisk svagt stillede dele af riget – uden hensyntagen til, at opfyl-

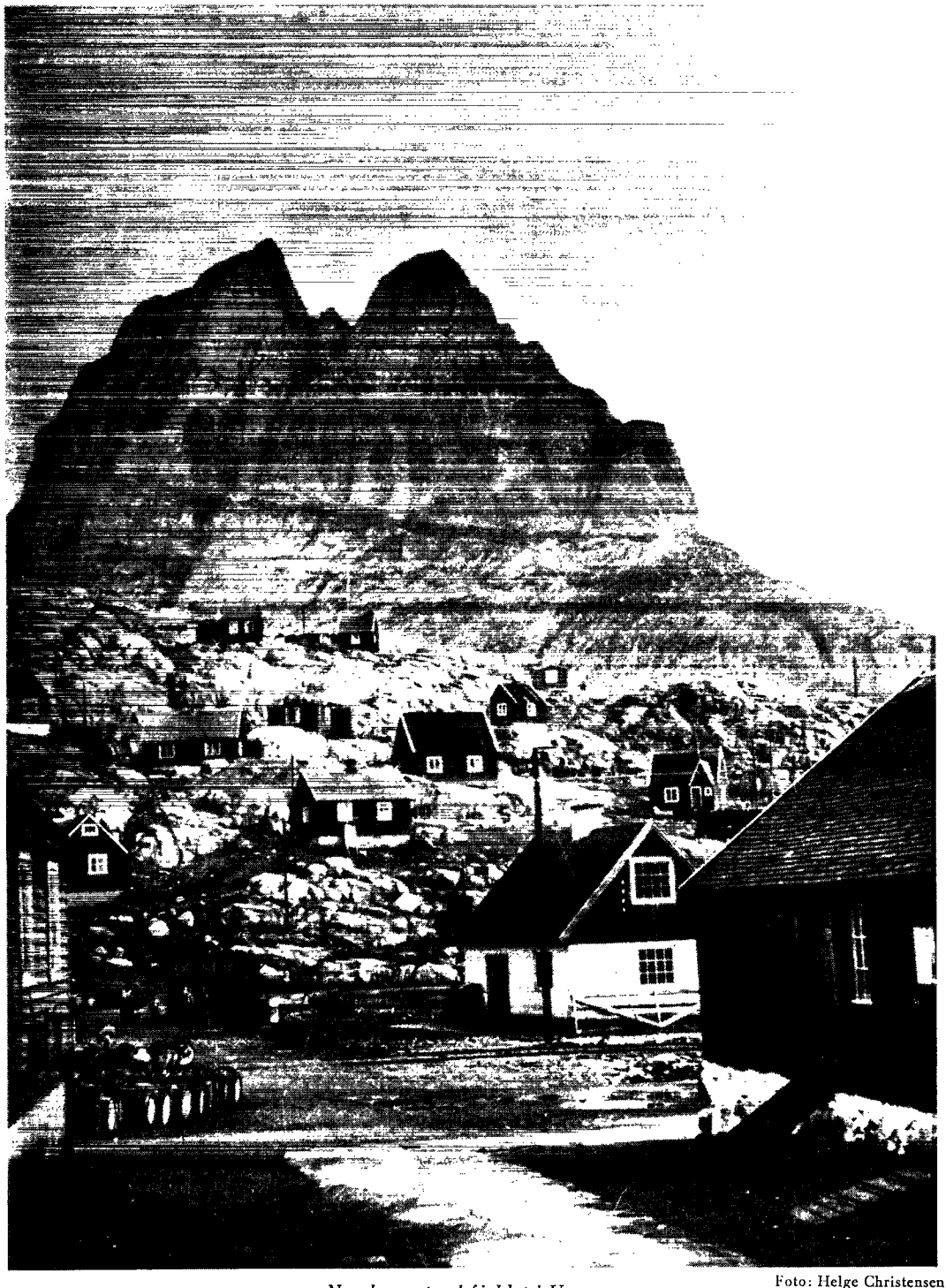

Nye huse op ad fjeldet i Umanaq.

Foto: Helge Christensen

delsen af sådanne lønmæssige krav vil vanskeliggøre og i bedste fald forsinke opbygningen af et økonomisk selvstændigt grønlandsk erhvervsliv.

Mon dette står de pågældende helt klart? Mon det er rigtigt overfor befolkningen at gå ind for en sådan umiddelbar lønforbedring? Mon ikke, det er befolkningsmæssigt sundere at gå ind for en indsats i samarbejde med det direkte produktive erhverv, en indsats, der i hvert fald kunne bestå i tilbageholdenhed med hensyn til lønkravene i tro på en erhvervsmæssig fremgang og stabilisering i Grønland?

Jeg ville tro det.

I hvert fald ville en sådan stillingtagen harmonere bedre med den af landsrådet anbefalede ordning, hvorefter befolkningen ved betaling af skatter selv skulle bidrage til Grønlands drift.

Jeg ville ønske, at den grønlandske befolkning kunne forstå og i givet fald vil være indstillet på i en eventuelt lang periode at tåle mindre gode økonomiske kår for derved at muliggøre og ikke afskære sig fra en erhvervsøkonomisk balance i Grønland.

Desværre har oplysningen med hensyn til disse problemer hidtil været utilstrækkelig. Jeg ved ikke, om det kan nås endnu; men jeg tror, at en dybtgående orientering vil gøre det lettere for befolkningen at finde sig til rette under den udviklingslinie – hvad den så end må blive – som man bliver enige om i Grønlandsudvalget.

Iøvrigt må det stå klart både i Grønland og hernede, at Grønlands natur ikke kan laves om, og at man aldrig helt kan undgå problemet „særlige grønlandske forhold".

Men man må håbe på, at der findes udvej for bl. a. at begrænse de administrative og praktiske vanskeligheder, der – måske mere end i noget andet – kan henføres til Grønlands fjerne og isolerede beliggenhed, ikke mindst i forhold til centrale myndigheder hernede.

Der har i Grønland været fremsat stærke ønsker om at få indført specielt en „sociallov" ligesom i Danmark til afløsning af de kortfattede midlertidige landsrådsvedtægter om forsorg m. v. Man ser jo også hen til samme fordeling af forvaltningsopgaverne mellem de forskellige ministerier som hernede. Disse ønsker hænger uden tvivl *ikke alene* sammen med et ligestillingskrav og dermed ønsket om opnåelse af goder, *men også* med en fornemmelse af det principielt rigtige i i lovgivningsmæssig og anden henseende at dele vilkår med den øvrige danske befolkning.

Følelser og ønsker af denne art spiller en stor rolle, og man kan eller bør ikke med en flot håndbevægelse se bort fra dem. Men også her vil en nærmere orientering om forholdene være nyttig.

Sidste efterår gjorde socialminister Bomholt i en redegørelse for udviklingen indenfor sociallovgivningen opmærksom på, at udviklingen kunne gøre visse ændringer

i den kommunale ordning hensigtsmæssig. Ministeren oplyste herved, at der i løbet af de sidste 3 år var udstedt 51 love og 150 cirkulærer alene vedrørende sociallovgivningen.

Det kan jo nok give anledning til eftertanke. Hvis man i en hast fører denne lov- og administrationsstatus ind i udviklingslandet Grønland, er jeg bange for, at det ville blive et administrativt indviklingsland.

I *to henseender* har *årene 1959–60* været *skelsættende i Grønlands nye historie.* Jeg tænker på fiskerierhvervet og på nedsættelsen af Grønlandsudvalget af 1960.

Med hensyn til det første, vedrørende *fiskerierhvervet,* tænker jeg ikke så meget på de store investeringsbevillinger, men mere på de betydningsfulde beslutninger, som landsrådet på linie med fiskeriforeninger og kommunalbestyrelser traf om yderligere åbning af Grønlands fiskeriområder og etablering af samarbejde med andre danske fiskere, i første række altså færinger. Dette samarbejde er senere blevet udbygget ved aftalerne om et fællesfiskerianlæg i Godthåb.

Jeg tænker endvidere på den principielle beslutning om differentiering af indhandlingspriserne.

Set med udenfor ståendes øjne kan disse beslutninger forekomme så ligetil, naturlige og rationelle, at de stedfundne overvejelser nærmest synes som en storm i et glas vand.

Ikke desto mindre var disse beslutninger manifesteringen af en indstillings- og følelsesmæssig udvikling i den grønlandske befolkning, der er bemærkelsesværdig.

For at forstå dette må man ganske vist kende ret meget til baggrunden, bl. a. for den afvisende holdning, som grønlænderne tidligere, baseret på en vis frygt, kombineret med dårlige erfaringer, nærede specielt over for færingerne.

Overfor sådanne befolkningsmæssige følelser og betragtninger kan rationelle synspunkter virke urationelle.

Jeg tør ikke tænke på, hvilken modvilligheds-, ja næsten hadskheds-sæd, man i 1951 var ved at indgyde i det grønlandske sind, da man uden nærmere drøftelse og uden forsøg på opnåelse af enighed var ved at lukke op for de hidtil lukkede grønlandske fjord- og kystvande. Det gik imidlertid godt, men udelukkende takket være protest fra landsrådet. Resultatet blev, at der i ro og fred blev optaget indgående forhandlinger direkte mellem grønlandske og færøske repræsentanter, og følgen blev, at der blev lagt op til en tilnærmelse og en forståelse mellem grønlændere og færinger, der ganske vist til visse tider så ud til at gå i stykker, men som dog stadig fremmedes, således at det i 1959 var muligt at gøre det næste skridt, men denne gang altså i retning af direkte samarbejde med henblik på et fælles storfiskeri.

Der er grund til at håbe og tro på, at der her er lagt grund for en udvikling, der kan være af afgørende betydning ikke alene for grønlandsk, men også for færøsk og dansk erhvervsliv.

Også gennemførelsen af prisdifferentieringen var bemærkelsesværdig. Også den var resultatet af en praktisk og forståelsesmæssig udvikling på flere områder. Blandt andet var den et praktisk udslag af anerkendelsen af det nødvendige i koncentrering af fiskerianlæg og befolkning på større pladser. Og den var en anerkendelse af princippet om, at fiskerne ikke – som tidligere fangerne – kunne optræde som enere, men måtte basere deres virksomhed på *fællesskab*.

Landsrådets såkaldte *målsætnings-udtalelse* til regeringen indeholdt ønsket om en undersøgelse og behandling af de grønlandske forhold med henblik på en konstatering af status, altså klaring af, hvor vi er i udviklingen, og af behov og muligheder i Grønland med udgangspunkt i de indvundne erfaringer.

Der har fra mange sider i Danmark været rejst spørgsmål om, hvorvidt denne henvendelse egentlig havde sin rod i et befolkningsmæssigt ønske, eller alene var et påfund af en ganske lille gruppe personer. Helt bortset fra, at dette næppe kan have større betydning, måtte man med føje kunne svare, at der efterhånden var en *så* stor usikkerhed i store dele af den grønlandske befolkning om, hvor man egentlig var henne, og hvad det hele skulle blive til, at man ikke kan betvivle, at spørgsmålet om en undersøgelse af forholdene harmonerede med befolkningens indstilling og iøvrigt også med udtalelser i alle lag af befolkningen.

Det er ganske vist en kendsgerning, at der fra visse sider – også i Grønland – har været rejst spørgsmål om, hvorvidt tidspunktet var det rigtige, og iøvrigt også meninger om, at et kommissionsarbejde næppe var nødvendigt.

Sådanne indvendinger er bl. a. fremsat af befolkningsrepræsentanter i fangerdistrikterne nordpå; men det er bemærkelsesværdigt, at man ikke mindst i disse distrikter samtidig har lagt stor vægt på en forøget indsats i mange retninger og derved netop fremhævet forhold, som i høj grad måtte synes at nødvendiggøre en mere dybtgående undersøgelse.

Iøvrigt synes tanken om at gøre status med hensyn til grønlandsudviklingen ikke unaturlig. En almindelig byplan forudsættes efter en vis udviklingstid systematisk eftergået. Mon da ikke så meget mere en befolkningsplan?

De fleste her vil iøvrigt vide, at der er fremsat påstande om, at jeg personlig, men uden at ville lægge navn til, skulle have organiseret, at forslaget om målsætningsudtalelsen blev fremsat i landsrådet 1959.

Hertil er kun at sige, at det ikke var tilfældet; også for mig kom forslaget som en overraskelse. Jeg kan tilføje, at vel var jeg fuldstændig enig i, at der var *så* mange

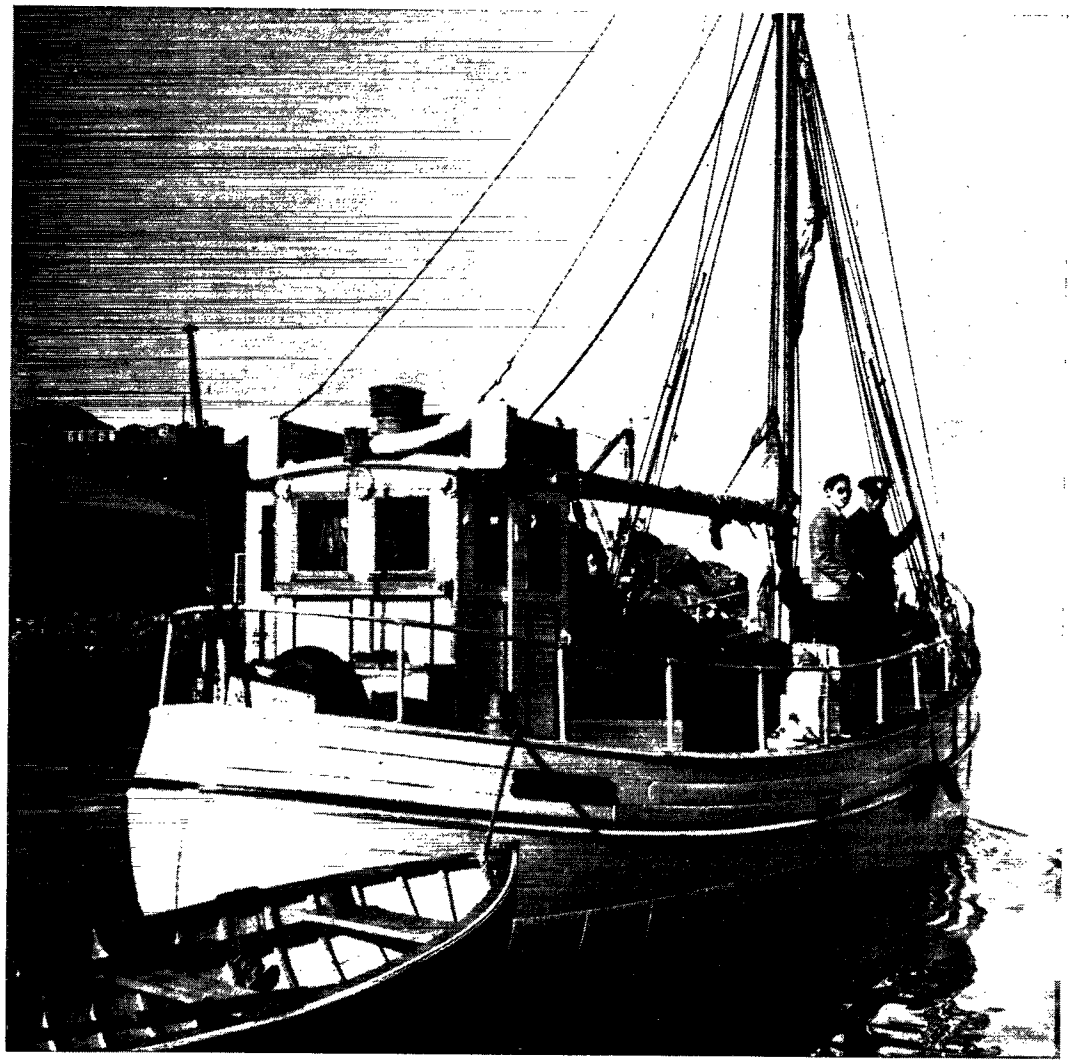

Politibåden med grønlandsk og dansk politimand om bord ved afrejse til distriktet.

Foto: Jette Bang

uklarhedspunkter i Grønlandsudviklingen, som ingen levende sjæl kunne overse, at en undersøgelse var nødvendig; men jeg havde samtidig den absolutte opfattelse, at det ville have været at foretrække, at skridtet blev gjort fra København, og jeg havde stadig, omend måske lidt urealistisk, håbet, at det ville ske, blandt andet fordi jeg gerne havde set det undgået, at der ved en eventuel henvendelse af denne art skulle blive givet næring til påstande om „krævementalitet" hos landsrådet og den grønlandske befolkning.

Det har været en ret udbredt opfattelse hernede, at landsrådets udtalelse var temmelig uklar. Jeg kan ikke se, at den var mere uklar end andre mere eller mindre politiske udtalelser; men hvis det endelige kommissorium for Grønlandsudvalget var tænkt som en direkte besvarelse af landsrådets udtalelse, må jeg formode, at den alligevel har været for uklar, idet kommissoriet både efter sin formulering og udvalgets sammensætning afviger betydeligt fra det, landsrådet havde tænkt sig. Der står blandt andet – i modsætning til andre detailopgaver – intet om uddannelsesspørgsmål, arbejdsmarkedsanalyser, skolevæsenets, sundhedsvæsenets, retsvæsenets og flere andre væseners forhold. Dette er påfaldende, da dog vist alle er enige om, at ikke mindst de uddannelsesmæssige forhold er *så* afgørende for et lands udvikling, og specielt erhvervsudvikling, at det simpelthen er udelukket at vurdere spørgsmålet om landets muligheder, hvis man ikke tager disse forhold og dermed spørgsmålet om den mulige indsats fra befolkningens side, med i betragtning.

Nå, nu kan formuleringen af kommissoriet vist være ligegyldig, da udvalget nok skal finde ud af, hvilke spørgsmål der skal tages i betragtning som relevante.

Det er godt, at udvalget er blevet nedsat. Megen usikkerhed vil forhåbentlig herved blive fjernet. Det er en god følelse for den grønlandske befolkning, at man pånyrationelt prøver på at klargøre sig hovedlinierne, bl. a. for den hjælp til selvhjælp, som er hovedideen i regeringens og folketingets tanker med hensyn til Grønland.

Det, at udvalget er blevet nedsat, må ikke – som der bliver givet udtryk for – blive betragtet som en „narresut", der f. eks. i det ømtålelige lønspørgsmål stikkes grønlænderne ud, når kravet om lønforhøjelser fremsættes – og kræves gennemført – før udvalget har sit materiale klar.

Hvis man prøver på at forstå de særlige vanskeligheder af menneskelig art, der vitterlig består i et land som Grønland, og *hvis* man forstår at vise tålmodighed med hensyn til befolkningens evne til at udnytte de muligheder, der stilles til rådighed, kan man regne med en god udvikling til bedste for hele det danske samfund.

Man vil også nok kunne påregne tålmodighed hos den grønlandske befolkning, skønt tålmodighed nu engang ikke er den stærke side, hverken her eller hisset. Det er nu engang sådan, at mennesker er født utålmodige – og navnlig med andre!

Der er måske dem, der vil mene, at min indstilling er for blødsøden eller veg.

Ja, mon dog, hvis man forstår realiteten i tanken om behovet for oplysning? Thi måske er oplysning om alle den store verdens hårde, praktiske vilkår med fremdragelse ikke mindst af de kendsgerninger, der kan være ubehagelige at høre og svære at indordne sig under, den mest brutale måde at hjælpe en befolkning fremad og opad

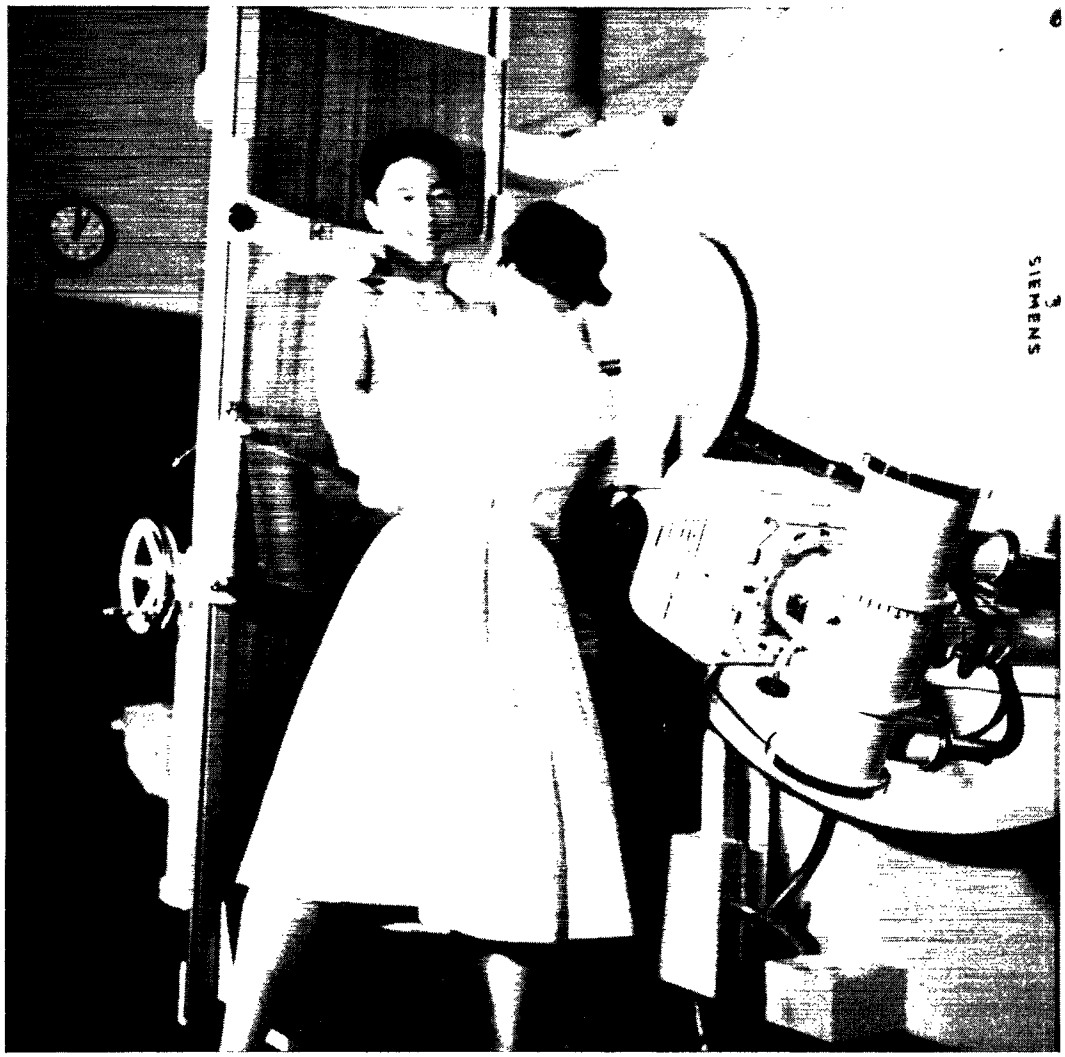

Røntgenfotografering på Dronning Ingrids Sanatorium i Godthåb. Foto: Jette Bang

på – og den kan kun tilstedes, hvis den udøves med takt og forståelse af de mennesker, der tales til.

Til slut vil jeg nævne, at man fra mange sider har haft den opfattelse, at den grønlandske befolkning indstillings- og følelsesmæssigt adskiller sig principielt fra den europæiske, specielt den danske. Da jeg begyndte mit arbejde i Grønland, gik min forhåndsformodning i modsat retning, og de år, jeg har levet deroppe, har bestyrket

mig i min tro på, at *er* der end forskelligheder af mental art, da er disse af underordnet betydning, og det, man nu opfatter som forskelligheder, hænger sammen med historiske og traditionsmæssige forhold og iøvrigt med hele den sjælelige uro og forvirring, som udbygningsarbejdet medfører.

Konsekvent og tålmodig indsats med vægt på samarbejde og inddragelse af befolkningen i alle vigtige beslutninger vil formå at øge og sikre befolkningens evne til jævnbyrdigt med de øvrige danske at yde det arbejde og den indsats af personlig art, der er nødvendig.

Dermed vil blive bekræftet og bestyrket *den* samhørighed eller – for at bruge Niels Bohrs udtryk – *det skæbnefællesskab,* som nu engang er kommet til at bestå mellem Danmark og Grønland.

Men som sagt: Forståelse af de befolkningsmæssige og følelsesmæssige forhold er afgørende for det heldige resultat af udviklingsarbejdet i Grønland.

Foredrag i Det grønlandske Selskab 13. april 1961.